

• Vince Péter •

ÁTALAKULÓ SZABÁLYOZÁS A VILLAMOSENERGIA-SZOLGÁLTATÁSBAN

A kilencvenes évek eleje óta a magyar villamosenergia-szolgáltatás jogi-szabályozási feltételeit, a működés alapvonásait a legutóbbi – 2007-ben elfogadott – törvény már a negyedik alkalommal alakította át. E törvények alapvetően módosították a szektor működésének és az áraknak a szabályozását, a hatósági beavatkozás terjedelmét és jellegét. Új szereplők új funkciókkal léptek színre, a szolgáltatásban – a hagyományos monopolszerkezetű, ellátási felelősségre épülő rendszer mellett – megjelentek a fogyasztókért folyó verseny elemei is. A következő elemzésben áttekintjük, hogy a kétezres években a villamosenergia-ipar működési modelljének az átalakulására, a piacnyitás követelményének érvényesítésére milyen lépésekben került sor, és az örökölt piac- és vállalati szerkezet milyen korlátokat emelt az árampiac liberalizálásának útjába.*

A MODELVÁLTÁS LÉPÉSEI

Az 1994. évi XLVIII. törvény¹ volt az első a villamosenergia-ipar működését átalakító szabályozások sorában, amely olyan módon hozta létre a villamosenergia-termelés, -elosztás és -szolgáltatás új szervezeti kereteit, hogy e tevékenységeket az – 1992-ben létrehozott – vertikálisan integrált Magyar Villamos Művek Rt. (MVM Rt.) társaságai végezték. A törvény emellett felállította az energiaszektor szabályozó hatóságát, a Magyar Energia Hivatalt (MEH).

A következő lépésre 2001-ben került sor, amikor az Országgyűlés elfogadta a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvényt, amely figyelembe vette az EU akkor hatályban lévő, a villamos energia belső piacára vonatkozó – 96/92 EK – irányelvét. (Ez az irányelv tartalmazta azt a követelményt, hogy ki kell alakítani a fogyasztók villamosenergia-hálózatokhoz való hozzáféréseinek a szabályait, ami az értük folytatott verseny előfeltétele volt.) A törvény előírta a hazai villamosenergia-piac részleges megnyitását 2003. január 1-jétől kezdődően. Meghatározta azt a működési

.....
* A tanulmány elkészítését az OTKA T 048348 számú programja támogatta.

¹ A villamosenergia-szektor működését alapvető módon meghatározó, átalakító törvények a következők voltak. Az 1994. évi XLVIII. törvény, a 2001. évi CX. törvény, a 2005. évi LXXIX. törvény, valamint a 2007. évi LXXXVI. törvény.

modellt, amelyre e nyitás során át kellett térni. A villamosenergia-piac 2003. január 1-jétől történő fokozatos megnyitásával párhuzamosan jött létre a verseny- és a közüzemi piac, ezzel egy kevert, *kettős működési modell* alakult ki. Ez a kettős modell egyrészt változatlanul hagyta az erőművek és az MVM Rt. kapcsolatrendszerének alapját, amelyet a hosszú távú szerződésekkel garantált árambeszerzések és a hatósági árszabályozás jellemezett, másrészt létrehozta a versenypiacot is (a nagyfogyasztók számára) annak érdekében, hogy a verseny a piac szereplőit a hatékonyság növelésére szorítsa rá.

A hazai villamosenergia-ellátásban a közüzemi piacnak² volt meghatározó súlya, amelyet az jellemzett, hogy fennmaradt a hatósági ármegállapítás, valamint az egyetlen nagykereskedő – az MVM Rt. – monopolhelyzete és ezzel együtt ellátási felelőssége. Az MVM Rt. volt továbbra is az egyetlen vállalat, amely közüzemi célra energiát vásárolhatott az erőművektől, és azt nagykereskedőként továbbértékesíthette az áramszolgáltatóknak. Ez utóbbiaknak szintén fennmaradt az ellátási kötelezettsége, az országban kizárólag a hat áramszolgáltató látta el a területén lévő közüzemi fogyasztókat. Az MVM Rt. 15–20 évre szóló, *hosszú távú* kapacitáslekötési és energiavásárlási *megállapodások* (rövidítve htm-ek) keretében vásárolta meg a hazai erőművektől a villamos energiát. E szerződéseket az erőművek privatizációja keretében, a befektetők megnyerése érdekében kötötte meg a nagykereskedő. A hosszú távú megállapodások tartalmaztak árképzésre vonatkozó előírásokat, árképleteket, amelyekben a költség- és nyereségszámítás módja rögzítve volt. E szerződések az erőművek számára hosszú távra fedezték költségeik megtérülését és emellett garantált mértékű nyereséget is. A hosszú távú megállapodások a hazai erőművek termelésének több mint nyolcvan százalékát lekötötték, ezzel átvételi biztosítékot is nyújtottak.

A közüzemi piac minden szereplője a gazdasági és közlekedési miniszter által kihirdetett áron vásárolta meg, illetve adta tovább partnerének a villamos energiát. A partnerek közötti szerződéses kötelezettségek ellátási felelősséget is jelentettek. A közüzemi piacon szerezhették be a villamos energiát azok a fogyasztók, akik nem voltak jogosultak a szabadpiacon történő vásárlásra, vagy nem kívántak arra kilépni. A lakossági fogyasztók is a közüzemi ellátás keretében vásárolták meg a villamos energiát.

A villamosenergia-források elérése szempontjából lényeges változást hozott a villamosenergia-import monopóliumának megszüntetése 2003-ban, mivel a korábbi egyetlen importőr, az MVM Rt. mellett a piac más szereplői (a kereskedők, a felhasználók) is vásárolhattak külföldről villamos energiát. De 2003-ban a rendelkezésre álló 1000-1300 megawatt importkapacitásból 600 megawattot az MVM Rt. hosszú távú szerződésekkel lekötött, így a versenypiac számára az e fölötti

² A közüzemi fogyasztó a közüzemi szolgáltatási engedélyestől (a területi áramszolgáltató társaságtól) közüzemi szerződés alapján vásárol villamos energiát (GVH [2006]).

részt volt elérhető. Az import igénybevételét (az importáram szállítását) lehetővé tevő úgynevezett határkeresztező kapacitáshasználati jogokat 2003-tól aukciókon értékesítette a rendszerirányító Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Rt. (Mavir Rt.) (GVH [2006] 58. o.).

A 2003. januári piacnyitással alapvetően megváltozott a villamosenergia-tarifa szerkezete is. A vezetékhálózatokhoz ettől kezdve minden piaci szereplő azonos feltételekkel, szabadon férhetett hozzá, a hálózathasználat *különvált* a villamosenergia-kereskedelemtől. A hálózat használatáért az alaphálózat tulajdonosát (Magyar Villamos Művek Rt.), illetve az elosztóhálózat tulajdonosát az áramszolgáltatót hatósági áras hálózathasználati díj illette meg. (E tarifák biztosítják, hogy a hálózatokhoz minden partner azonos feltételekkel férjen hozzá.) Ugyancsak különvált az MVM-től a rendszerirányítás (Mavir Rt.), amely a szektor minden szereplője számára nyújtott szolgáltatásokat: biztosította a villamos energia minőségét (frekvencia, feszültség), fedezte a hálózati veszteséget, gondoskodott a teljesítménytartalékokról, ellátta a rendszer operatív üzemirányítását, felkészült az üzemzavarok elhárítására. Ezekért a szolgáltatásokért a Mavir Rt.-t úgynevezett rendszerirányítási díj illette meg. Ez a díj is a hatósági ármegállapítás körébe tartozott.

A 2003-tól hatályos törvény a legfontosabb változást a szabadpiacra való kilépés lehetőségének megteremtésével indította el. A versenypiacra a törvény által *feljogosított fogyasztók*³ fokozatosan léphettek ki. Először – az összes villamos energia egyharmadát felhasználó – nagyfogyasztók, majd 2004. július 1-jétől minden nem háztartási fogyasztó feljogosítottá vált. (E szabályozás alapján az összes felhasználás kétharmadát szabadpiacról is be lehetett *volna* szerezni.) A feljogosított fogyasztók saját döntésük alapján *kiléphettek* a közüzemből a szabadpiacra, és a szükséges villamos energiát magánjogi szerződések alapján vásárolhatták meg a villamosenergia-kereskedőtől, és szabályozott feltételek között vissza is térhettek a közüzembe (GVH [2006]). E fogyasztók ugyanakkor maradhattak a közüzemi szolgáltatást igénybe vevők csoportjában is, nem *kellett* kilépniük a szabadpiacra.

2003 eleje óta a villamos energia versenypiacán a termelők, illetve a kereskedők versenyeznek a feljogosított fogyasztók ellátásáért. A versenyben a közüzemi ellátásban fel nem használt hazai és importkapacitások vehettek részt. E forrásokhoz többféle módon tudtak a kereskedők hozzájutni. Egyrészt szerződhetek az erőművekkel a le nem kötött kapacitásaik igénybevételére, másrészt importforrásokat is igénybe lehetett venni. A hozzáférést ezekhez a forrásokhoz az országok közti, a határkeresztező rendszerösszekötő vezetékek szabad – az MVM Rt. hosszú távú importszerződéseivel le nem kötött – kapacitásai biztosították. (Ezek használatát

³ A feljogosított fogyasztó saját döntése alapján villamosenergia-termelőtől vagy -kereskedőtől nem közüzemi szerződés keretében vásárol villamos energiát (lásd: A villamosenergia-törvény végrehajtásáról szóló 180/2002. (VIII. 23.) kormányrendelettel egységes szövegbe foglalt 2001. évi CX. törvény 3. cikk 13. bekezdését).

a Mavir Rt. 2003 áprilisa óta aukción értékesítette.) Emellett az MVM is hirdetett aukciókat a hosszú távú megállapodásokkal lekötött, de – egyes nagyfogyasztók szabadpiaci kilépése miatt – feleslegessé vált kapacitások értékesítésére. A szabadpiaci – hazai és importforrásból származó – energiakínálatot így meghatározó mértékben az MVM alakította (*MEH* [2005], *HEO* [2006]). A piacnyitás a szabályozás átalakítását tette szükségessé. Ezek közé tartozott az export-import monopólium feloldása, a hálózathoz való hozzáférés szabályozási-műszaki és pénzügyi feltételeinek kialakítása, a szállítási tarifák kidolgozása, valamint az MVM-ben folytatott különböző típusú – termelő, nagykereskedő, hálózatüzemeltető – tevékenységek számviteli szétválasztása volt a keresztfinanszírozás lehetőségének visszaszorítása, az átláthatóság feltételeinek javítása érdekében.

A szabadpiaci működés új szereplők színre lépését is lehetővé tette. Ezek a vilamosenergia-kereskedő cégek voltak, amelyek nem rendelkeztek hálózati infrastruktúrával, hanem azt a hálózatok tulajdonosaival kötött szerződésekkel vették igénybe az általuk kínált villamos energia fogyasztókhoz való eljuttatásához. A szabadpiaci ellátás lényeges eleme volt ugyanis, hogy az értékesítés más cég tulajdonában lévő hálózaton keresztül is lebonyolíthatóvá vált. A kereskedők e szempontból változatos háttérrel rendelkeztek. Az MVM éppen úgy alapított kereskedőcéget, mint a területi áramszolgáltatók és egyes erőművek, és termelőkapacitásokkal vagy hálózattal nem rendelkező vállalkozások is megjelentek a villamos energia szabadpiacán.

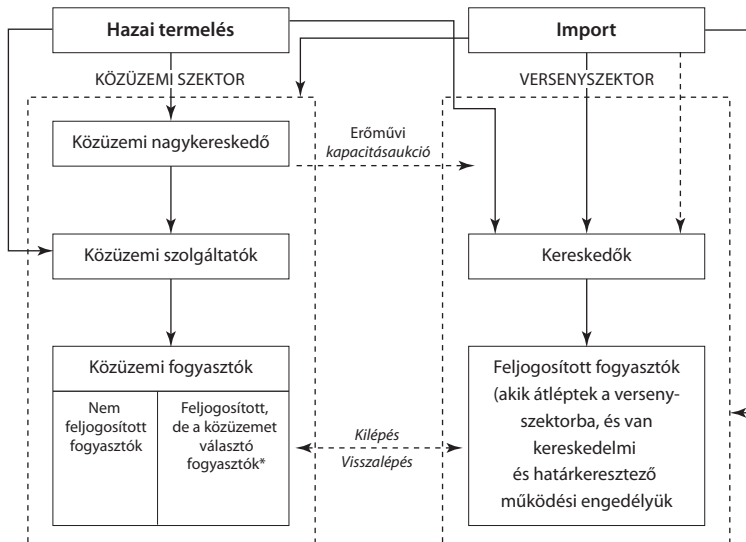
A szabadpiacon a szereplők a termelők, a kereskedők és a feljogosított fogyasztók lettek. A törvény lehetőséget adott arra, hogy ebből a láncból kihagyják a kereskedőt és az erőművek (hazaiak vagy külföldiek) akár közvetlenül is megállapodhatnak, szerződhetnek a feljogosított fogyasztókkal. Az átadási, átvételi árakról szabadon lehetett megállapodni (*Mavir* [2004]).

A magyar villamosenergia-piac szereplői a következő cégtípusokból állnak. A vilamosenergia-ipari vertikum középpontjában a *rendszerirányító* (Mavir Rt.) áll, amely 2001 és 2005 vége között önálló volt, azóta az MVM Rt. csoport tulajdonához tartozik. A következő csoportot a 13 – egyenként 50 megawatt feletti kapacitású – nagy *erőmű* alkotja. (Ezek mellett 107 kis erőmű is működik az országban.) A *közüzemi nagykereskedő* (amely egyben a nagyfeszültségű átviteli hálózat tulajdonosa) mellett hat területi *áramszolgáltató* működik, amelyek a területükön lévő közép- és kisméretű elosztóhálózat tulajdonosai, valamint beszerzik és értékesítik a közüzemi felhasználók számára az áramot. Továbbá 2007-ban 32 cégnek volt *kereskedői* engedélye (ebből nyolcnak nem volt forgalma az év első felében) (*MEH* [2007a]).

A villamosenergia-ipar *tulajdonosi szerkezete* változatos képet mutat. Állami tulajdonban van az MVM Rt., amely a rendszerirányítónak és a legnagyobb, a hazai áramtermelésből 40 százalékos részt képviselő atomerőműnek is tulajdonosa. (Az MVM-nek még két privatizált erőműben van kisebbségi részesedése, és egy hagyományos erőmű teljesen állami tulajdonban maradt.) A külföldi befektetők a terme-

lésben, az elosztásban és a kereskedelemben vannak jelen. Figyelemre méltó különbségek mutatkoznak a tulajdonosi koncentráció jellegében, mértékében a termelő- és az elosztószektorok között. A nagy erőművek tulajdonosai között nem alakult ki összefonódás, így több tulajdonosi csoport ellenőrzi e területet, és mindegyik erőműnek van többségi tulajdonosa. Ettől részben eltér a szolgáltatószektorban kialakult szerkezet, amelyet a tulajdonosi és piaci koncentráció jellemez. A hat áramszolgáltató cég ugyanis három befektetői csoport érdekeltiségéhez tartozik, ezek közül a legnagyobb (az E.on-csoport) az áramszolgáltatók értékesítéséből több mint 54 százalékkal részesedett 2006-ban. Az áramszolgáltatók piaci súlyát az is növelte, hogy területükön más cég nem értékesíthetett villamos energiát a közüzemi felhasználók számára. (E helyzet, mint később bemutatjuk, egészen 2008-ig állhat fenn.) A koncentrációnak ezt a mértékét nem a privatizáció hozta létre, hanem a későbbi tulajdonosi átrendeződések következményeként alakult ki. Tovább színesítik a képet a vertikális tulajdonosi összefonódás esetei, amelyekben egyes (Mátrai Erőmű, Debreceni) erőművek és áramszolgáltatók ugyanannak a tulajdonosnak – az RWE-nek, illetve az E.onnak – a csoportjába tartoznak. A lezajlott tulajdonosi koncentrációs folyamat során nem került sor versenyfelügyeleti beavatkozásra, mert ezek az ügyletek a Gazdasági Versenyhivatal szerint nem sértették meg a verseny törvényt.

A kereskedők – a tulajdonosok eredete szerint – három csoportba sorolhatók. Egyrészt az áramszolgáltatók, az MVM és egyes erőművek tulajdonosai létrehozták

*Ezek a fogyasztók nem élnek azzal a joggal, hogy a villamos energiát szabad áron, az általuk választott szolgáltatótól vásárolják.
 Forrás: GVH [2006] 38. o.

1. ÁBRA • A villamosenergia-szektor kettős modellje

saját kereskedő cégeiket, másrészt hazai tőkével is alapítottak ilyen vállalkozásokat, végezetül a nyugat-európai piacon tevékenykedő társaságok is beléptek a magyar piacra (GVH [2006] 32. o.).

A piacnyitás első szakaszáról írottak lezárásaként az 1. ábra áttekinti a villamosenergia-szektor 2007 végéig párhuzamosan működő két ellátási rendszerét, a vállalatok közti kapcsolatok térképét. (E kapcsolatok közé tartozott az – ábrán külön nem jelzett – villamosenergia-export is, amelyre lehetőség nyílt a szervezett villamosenergia-piac működtetésével, a határkeresztező kapacitások aukciókra bocsátásával.)

ADATOK A VILLAMOSENERGIA-SZEKTORBAN LEZAJLOTT VÁLTOZÁSOKRÓL

A hazai villamosenergia-mérleg a piacnyitás kezdete óta egy területen jelez változást: az áramexport és -import volumene gyorsan növekedett. A nettó villamosenergia-import részesedése nem változott számottevő mértékben, ellenben az export 2005–2006-ban megugrott. A piacnyitás az exportnak adott lendületet, 2004-ről a következő évre közel ötszörösére nőtt a volumene, ami a régió országai közti áramár-különbségek kihasználását mutatja. Ennek a forrása jórészt a behozatal növekedése volt. (Lásd az 1. táblázatot!)

1. TÁBLÁZAT • Villamosenergia-mérleg, 2002–2006 (millió kilowattóra)

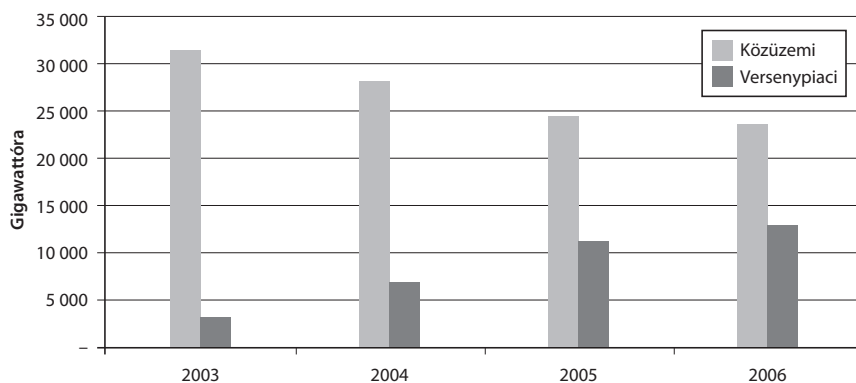
Év	Termelés	Behozatal	Forrás összesen	Erőművi önfogyasztás, hálózati és transzformátorvesztesség	Belföldi felhasználás*	Kivitel	Felhasználás összesen
2002	36 158	7 624	43 782	7083	33 332	3367	43 782
2003	34 145	8 905	43 050	7007	34 077	1966	43 050
2004	33 708	8 601	42 309	6436	34 744	1129	42 309
2005	35 755	11 809	47 564	6463	35 519	5582	47 564
2006	35 858	13 266	49 124	6759	36 307	6058	49 124

* Erőművi önfogyasztás, hálózati és transzformátorvesztesség nélkül.

Forrás: MVM [2007] 47. o., KSH [2007].

A versenypiac 2003-ban nyílt meg, de akkor csupán a 28 legnagyobb – egy telepelyen évi 6,5 gigawattóránál többet – fogyasztó lépett ki a közüzemi ellátási körből. 2004. július 1-jétől – az EU-irányelvek szerint – valamennyi nem háztartási fogyasztó kiléphetett a szabadpiacra, ami a fogyasztás mintegy 70 százalékát érintette. A 2004. év végéig 187 fogyasztó vált meg a közüzemi szolgáltatóktól. 2003-ban a feljogosított fogyasztók az összes felhasználás 10, 2004-ben 25 százalékát szerez-

ték be a szabadpiacról. A fogyasztók sokkal nagyobb számban is kiléptek volna a versenypiacra, mint amennyinek ez sikerült, de nem volt elegendő a megfelelő áron kínált villamos energia. (GVH [2006] 5. o.) A hosszú távú megállapodásokkal lekötött villamosenergia-mennyisége ugyanis korlátozta a feljogosított fogyasztók és a kereskedők számára rendelkezésre álló kínálatot. A szabadpiac bővülésének gyors ütemét így is mutatja, hogy az oda kilépők részesedése az összes fogyasztásból 2006 szeptemberében elérte a 35 százalékot. Ez a hányad 2006 végére 28 százalékra esett vissza, mert sok feljogosított fogyasztó a megnövekedett importárak miatt visszalépett a közüzembe (lásd a 2. ábrát).

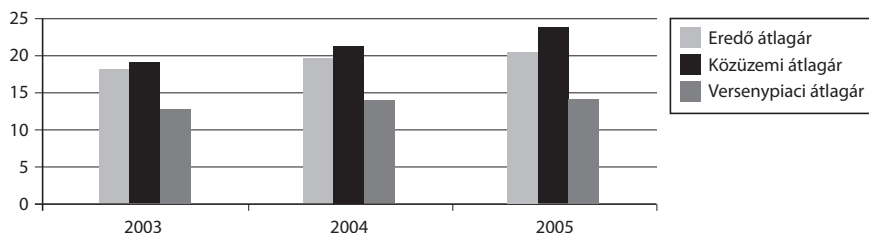

Forrás: Kopint-Tárki [2007] 11. o. Az elemzés adatainak forrása: MEH [2007b].

2. ÁBRA • A villamosenergia-szektor piacai (kilowattóra)

A szabadpiacra való kilépés legfőbb ösztönzője a közüzeminél alacsonyabb villamosenergia-ár volt, amelyhez 2005-ig elsősorban importforrásból lehetett hozzájutni. 2003 és 2005 között azonban nem kizárólag az importból lehetett kedvezőbb áron áramot venni, hanem ilyen a hazai piacon is – bizonyos korlátok között – elérhetővé vált. Az MVM Rt. például e három egymást követő évben a szabadpiaci értékesítéseiben 56, 44 és 38 százalékkal olcsóbban értékesítette a feljogosított fogyasztóknak, a kereskedőknek azt a – közüzemi ellátási kötelezettsége feletti – villamosenergia-mennyiséget, amelyet a termelőktől a hosszú távú megállapodások árképletei szerinti áron vásárolt. (Ez a különbség 2006 átlagában csökkent, mert a nagykereskedő a hatósági áras közüzemi értékesítésben 12,96 forint/kilowattórát kapott az áramszolgáltatóktól, míg a versenypiaci kereskedők az áramért 10,06 forint/kilowattórát fizettek – MVM [2007]).

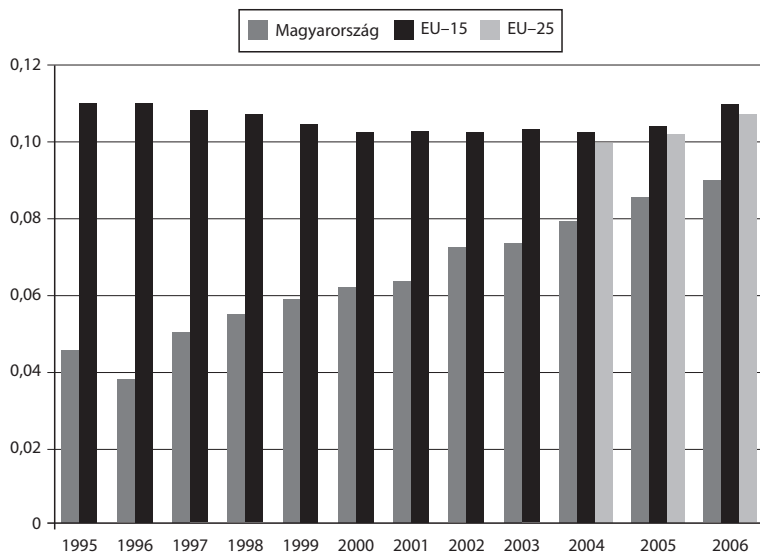
A 3. ábra a verseny- és a közüzemi piac 2003–2005 közötti éves átlagárait mutatja. Az árkülönbség a versenypiac javára ezekben az években nőtt, ami erősítette a kilépés ösztönzőttségét.

Forrás: Kopint-Tárki [2007] 18. o. Az elemzés adatainak forrása: MEH [2007b].

3. ÁBRA • Értékesítési árak a különböző piaci szegmensekben
(forint/kilowattóra)

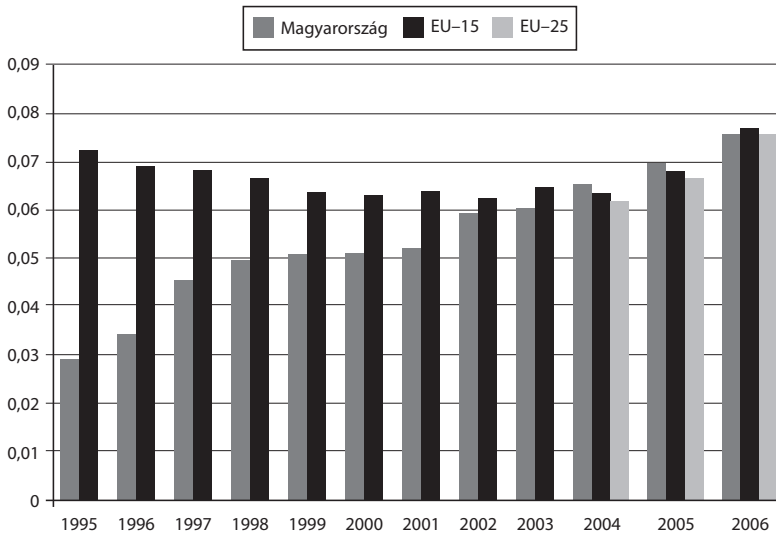
A hazai háztartások és ipari felhasználók számára 1995 és 2006 között értékesített villamos energia átlagárait, valamint az EU-15 és az EU-25 hasonló adatait a 4. és az 5. ábra tartalmazza. Amíg a hazai háztartási villamosenergia-ár ez idő alatt kétszeresére nőtt (adók nélkül számítva), addig ez a régi EU-15 tagországban alig változott. A magyarországi és az EU-15 árszintek közti mintegy két és félszeres 1995-ös különbség az időszak végére 25 százalékosra csökkent. Az ipar számára eladott villamosenergia-árak közti különbség 1995-ben hasonló mértékű volt, ám ez 2006-ra

Megjegyzés: átlagos, évi 3500 kilowattóra fogyasztás alapján, 90 négyzetméteres alapterületű lakás esetén.

Forrás: EC [2007a] 2. o.

4. ÁBRA • Háztartási villamosenergia-ár (adók nélkül)
(euró/kilowattóra)

Forrás: EC [2007a] 2. o.

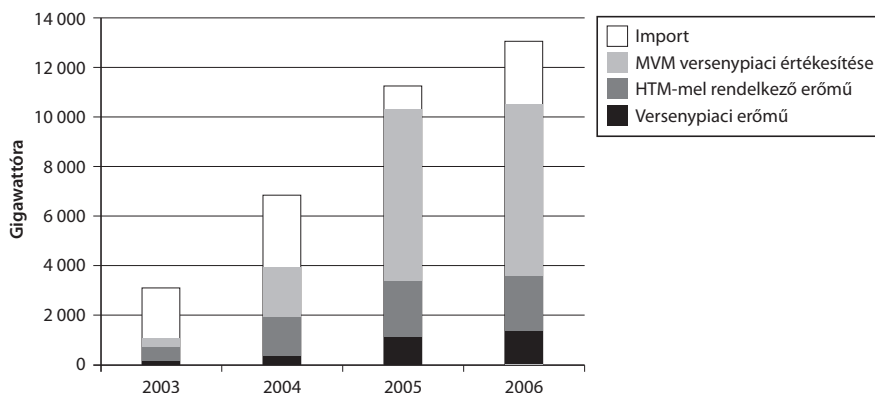
5. ÁBRA • Ipari villamosenergia-ár (adók nélkül)
(euró/kilowattóra)

teljesen megszűnt, kiegyenlítődés figyelhető meg. Az adatok azt is mutatják, hogy a két magyarországi felhasználói csoport villamosenergia-árainak növekedési ütemében volt eltérés, mert az ipariak erőteljesebb mértékben emelkedtek.

A kereskedők szabadpiaci beszerzésein belül az import részesedése annak ellenére csökkent, hogy a versenypiaci import 2003–2006 között 2,6-szeresére növekedett. A jelenség háttérében az állt, hogy az import növekedését felülmúlta a hazai forrásokból történő beszerzések ugrásszerű bővülése: a kereskedők erőművi beszerzése nyolcszorosára, a közüzemi nagykereskedő versenypiaci értékesítése pedig tízszeresére nőtt. Az MVM Rt. értékesítésében a piacnyitás óta fokozatosan csökkent a közüzem súlya, és egyre nagyobb részt tett ki a versenypiaci értékesítés. 2006-ban összes értékesítésének már csak 75 százaléka volt közüzemi, a versenypiaci értékesítés növekedése pedig 2004 második felétől már meghaladta a közüzemi kereslet időarányos csökkenését. A közüzemi beszerzések növekvő versenypiaci továbbértékesítésének trendje 2006-ban – párhuzamosan a versenypiaci fogyasztás növekedésének lelassulásával – megtört (MEH [2007c]).

A versenypiaci beszerzési források között az MVM Rt. súlya gyorsan növekedett, 2006-ban már ötven százalékos részt képviselt. Az MVM biztosította így mindkét piac számára a legfontosabb beszerzési forrást (6. ábra). Ennek egyrészt az lett a következménye, hogy az áramimport súlyának csökkenésével az MVM aukcióin kialakult árak váltak a szabadpiacon a meghatározóvá. Másrészt e helyzet felértékelte

az MVM Rt. szerepét, hiszen versenypiaci kínálatát (és ezáltal az aukciókon kialakuló árakat is) befolyásolni tudta azzal, hogy volt lehetősége a közüzemi ellátásra felkínált áram mennyiségének, ezáltal az ott nem hasznosított villamos energia mennyiségének – bizonyos korlátok közti – meghatározására. Emiatt a két piacon folytatott tevékenysége közti határok nem lehettek pontosan kijelölve.

Megjegyzés: A hosszú távú megállapodással (htm) rendelkező erőműveknek van érvényes kapacitáslekötési szerződésük, emellett lehet szabadpiaci értékesítésük is. A versenypiaci erőművek nem tartoztak a hosszú távú megállapodással rendelkezők körébe. (GVH [2006])

Forrás: Kopint-Tárki [2007] 12. o. Az elemzés adatainak forrása: MEH [2007b].

6. ÁBRA • A versenypiaci értékesítés forrás szerkezete

A 2005. ÉVI VILLAMOSENERGIA-TÖRVÉNY

A 2005. évi villamosenergia-törvény kidolgozását és elfogadását az Európai Unió új – a magyar 2001. évi törvény életbe lépése után megszületett – irányelve tette szükségessé. Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa 2003-ban hatályon kívül helyezte a villamos energia belső piacára vonatkozó előző (96/92/EK számú) irányelvét, amely a korábbi hazai szabályozásnak is az alapja volt (EP [2003]). Ezt az új (2003/54/EK számú) irányelvet ültette át a hazai jogrendbe a 2005. évi (LXXIX. számú) villamosenergia-törvény. A legújabb, a 2007. évi LXXXVI. számú villamosenergia-törvény hatálya lépéséig a szabályozás alapelemeit a 2001. évi törvény határozta meg. A 2005. évi törvény nem hozott létre új működési modellt, hanem egyes részterületeken új uniós szabályozási előírásokat átvéve vezetett be módosításokat. Ezek egyik kulcseleme volt a rendszerirányítás új jogi-szabályozási kereteinek a meghatározása. Másik fontos mozzanat az átviteli és elosztói rendszerirányítóra vonatkozó szétválasztási szabályok bevezetése volt, ami a kereskedelmi és a rendszerirányító tevékenységek elkülönítését írta elő (GVH [2006], MEH [2005], HEO [2006]).

2006-tól tehát a villamosenergia-szektor rendszerirányításában változásokra került sor. A rendszerirányító Mavir Rt. az MVM-csoport tagja lett. Erre az átszervezésre az EU 2003/54/EK számú irányelvét követve került sor. Ez az irányelv a kétféle, az úgynevezett független, illetve az átviteli rendszerirányítási modellt elemelve az utóbbi bevezetése mellett foglalt állást. Az átviteli rendszerirányítási (*Transmission System Operator – TSO*) modellben a rendszerirányító az átviteli rendszert nem csak üzemelteti, hanem egyben az átviteli hálózati eszközöknek a tulajdonosa is. Az átszervezésig a Mavir Rt. a független rendszerirányító modelljét (*Independent System Operator – ISO*) képviselte, azaz csak üzemeltette az átviteli hálózatot, amelynek egy MVM Rt.-hez tartozó cég [Országos Villamos-távvezeték Részvénytársaság (Ovit Rt.)] volt a tulajdonosa.

A 2005. évi villamosenergia-törvény a TSO-modell bevezetését írta elő. A hazai megoldás sajátossága az volt, hogy ezt a modellt az MVM szervezetén *belül* hozta létre. A Mavir Rt. a csoport tulajdonába került, és e beolvasztás során megkapta az Ovit Rt. alaphálózat-üzemeltetési profilját és eszközeit. (Több EU-tagországban a TSO felállításakor más tulajdonosi struktúrát alakítottak ki, az átviteli rendszerirányítót tulajdonilag önálló szervezetként hozták létre.)

Az irányelv előírta, hogy egyrészt a Mavir kétféle, rendszerirányító és átviteli hálózati engedélyes tevékenységét, továbbá a rendszerirányító és az MVM Rt. többi működési területeit is szét kell választani, számviteli és jogi elkülönítést kell megvalósítani. Erre annak érdekében van szükség, hogy a villamosenergia-rendszer többi szereplője számára biztosítható legyen a szabad, megkülönböztetésmentes hozzáférés az MVM Rt.-be integrált vállalat tulajdonában lévő hálózatokhoz. E szétválasztás biztosította, hogy a Mavir Rt. minden árampiaci szereplőtől, így tulajdonosától is függetlenül működhessen.⁴

A KETTŐS MODELL MŰKÖDÉSÉRE VONATKOZÓ KRITIKÁK

Mind az egyes részletmegoldásokkal, mint például e szétválasztás hatásosságával, mind általában a versenypiac állapotával, a kettős modell működésével kapcsolatban több hazai és EU-szintű vizsgálatban is kérdések, kételyek, fenntartások fogalmazódtak meg 2005–2007 között (*MEH* [2005], *HEO* [2006], *Európai Bizottság* [2007a], [2007b], *EC...* [2007b]). A kettős modell a legkritikusabb megfogalmazás szerint

⁴ Az MVM Rt. beszámolója így ír az irányelv megvalósításáról: „A TSO kialakításának folyamata – amibe beleértendő a piaci szereplőktől való függetlenség fenntartása és a teljes szervezeti elkülönülés biztosítása az egyéb engedélyes tevékenységektől – az MVM Zrt. holdinggá váló alakításával a 2006. évben lezárult. Ez azt jelenti, hogy az MVM-csoporton belüli engedélyes tevékenységek teljes jogi és szervezeti szétválasztása megtörtént, és a leányvállalatok egymástól is független társaságokká váltak. A kialakult struktúra megfelel az EU-irányelvek szétválasztási előírásainak, és megteremti a csoportszintű pénzügyi optimumon történő működés feltételeit.” (*MVM* [2007].)

„... a piacnyitás szempontjából egyértelműen zsákutcának bizonyult, ezért az előrelépéshez modellváltásra van szükség” (GVH [2006] 5. o.). Ez azzal indokolható, hogy a szabadpiacra és közüzemi ellátásra tagolt „... modellen belül a verseny lényegében elérte a lehetőségek határát” (uo. 8. o.). Ennek az összetett, soktényezős helyzetnek, a piacnyitás korlátozott voltának a számszerűsíthető mutatója az volt, hogy a szabadpiaci árambeszerzések mennyisége 2006-ban csak a fele volt annak, amennyit a szabályozás lehetővé tett.

A kettős modellnek az elemzésekben kritikusként minősített vonásai a következőképpen foglalhatók össze. Elsőként a hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások következményeként előálló *versenypiaci áramkínálat korlátai* emelhetők ki. A hazai eredetű villamos energia kínálata – a termelőkapacitások 80 százalékát lefedő hosszú távú megállapodások miatt – az MVM számára állt rendelkezésre, így eleve korlátozott lehetett a fennmaradó, szabadpiacra vihető áram mennyisége. A közüzemi fogyasztók számára feleslegessé vált (a szabadpiacra kilépők által nem igényelt), ezért szabadpiacra vihető áramkínálatot még az a szabályozás is korlátozta, hogy az MVM-nek ellátási kötelezettsége volt a közüzembe – a kilépést követő 60 napon belül – visszatérő feljogosított fogyasztókkal szemben is, így tartalékot képzett (GVH [2006]).

A hosszú távú megállapodások azzal a *versenykorlátozó hatással is* jártak, hogy újabb nagykereskedők piacra lépését megakadályozták, így létre sem jöhetett a villamos energia nagykereskedelmi piaca.

Az áralakulást érinti egy további *piactorzító hatásra* vonatkozó megállapítás, hogy „... a szabadpiaci kínálat korlátossága szükségképpen elvezet az árak kiegyenlítéséhez, azaz nem a versenypiac hat a közüzemi piacra – lényegében tartósan ki sem alakulnak a versenypiaci árak –, hanem végső soron a közüzemi hatósági árak hatnak a szabadpiaci árakra is” (GVH [2006] 6. o.).

A kettős modell nem biztosította minden téren azt, hogy a szektor szereplői *azonos feltételek között működhessenek*, amely újabb piactorzító hatást idézett elő. Ennek egyik példája az volt, hogy a hosszú távú megállapodások a szerződött erőművek számára garantálták az átvett áram mennyiségét és árát, így a termelőkkel szembeni hatékonysági kényszer gyenge volt.⁵ A termelők piacára való belépés *megkülönböztetésmentes* feltételei sem álltak fenn. A nem szerződött erőművek piacra lépési kockázata ezzel megnőtt, hiszen áramértékesítésük feltételei nem voltak hosszú távra garantálva, hanem azokat a piaci hatások alakították (MEH [2006]). Egy másik megkülönböztetést létrehozó eset a villamosenergia-import elszámolásához kapcsolódott. „A közüzemi import esetében nem merül fel határátlépési díj, míg a versenypiaci kereskedők, fogyasztók csak az aukción kialakult piaci határkapacitás-ár fizetése mellett jutnak importhoz.” (MEH [2006] 9. o.)

⁵ E helyzet alapvonásán az sem változtatott, hogy 2006-tól ismét bevezették az erőművi áramárak – 2004-ben megszüntetett – hatósági megállapítását a termelők nyereségének korlátozása érdekében.

EU-ÉRTÉKELÉSEK A VILLAMOSENERGIA-SZEKTOR HELYZETÉRŐL

Ezeknek az árampiaci versenyt korlátozó, torzító hatásoknak az érvényesüléséről az EU jelentése megállapította, hogy azzal függtek össze, hogy az EU 2003/54/EK-irányelvében rögzített követelményeket késve vezették be, illetve nem teljesültek minden tekintetben. (EC [2007b]) Az EU országjelentése elfogadta a GVH értékelését arra vonatkozóan, hogy a piacnyitás a kezdeti eredmények ellenére sem teremtett a fogyasztók nagyobb része számára kedvező kínálati, versenyző piacot (Európai Bizottság [2007a]).

Az EU az előzőekben bemutatott kritikai észrevételeken túl még két ügyben is foglalkozott a hazai villamosenergia-szektor domináns pozíciót betöltő vállalatával, az MVM Rt.-vel. Két eltérő természetű esetről van szó, amelyek közül az egyik, a Mavir Rt. tulajdonosi függetlensége melletti állásfoglalás beleilleszkedik a már idézett elemzések, határozatok sorába. A másokra egy több tagországot érintő EU-kezdeményezés keretében került sor. A Bizottság határozata alapján 2006-ban helyszíni vizsgálat indult az MVM esetleges piaci erőfölénnyel való visszaélésének, az EK-alapszerződés és az EGT-megállapodások megsértésének kivizsgálására.

Az EU 2007 elején publikálta a földgáz és a villamos energia belső piacának jövőbeli lehetőségeivel foglalkozó közleményét (Európai Bizottság [2007a]). Ebben sorra vette a belső energiapiac megteremtésének hiányosságait, és ezek között foglalkozott olyan kérdésekkel is, amelyek közvetlenül érintik a magyar villamosenergia-szektor rendszerirányítását is. A vertikálisan integrált energetikai vállalatokról megállapította, hogy ezek a tulajdonukban lévő rendszerirányítók révén „... jelentősen előnyösebb helyzetben vannak a tekintetben, hogy hozzájutnak a kereskedelmi stratégiájuk alakításához szükséges hasznos információkhoz” (uo. 8. o.). A Mavir működését érinti az a megállapítás, hogy „... az átvitelrendszer-üzemeltetők, főleg ha vertikálisan integráltak, nem teremtették meg a likvid versenypiac feltételeit...” (uo. 8. o.). Ugyanakkor a bevezetett szétválasztások eredményeképpen javultak – a korábbiakhoz képest – a megkülönböztetésmentes hálózati hozzáférés feltételei. De – és ez vonatkozik a hazai rendszerirányításra – a „... jogi szétválasztás önmagában nem oldja meg a vertikális integrációból adódó összeférhetetlenséget, vagyis az integrált vállalkozás a hálózatokat továbbra is saját gazdasági érdekeit szolgáló stratégiai tulajdonnak tekinti, nem a hálózat ügyfeleit szolgáló infrastruktúrának” (uo. 11. o.). Vagyis az „... információkhoz való megkülönböztetésmentes hozzáférés nem biztosítható. A jelenlegi szétválasztási szabályok értelmében létrehozott információáramlási korlátozások nem biztosítják, hogy az átvitelrendszer-üzemeltetők ne osszák meg a birtokukban lévő, piaci szempontból érzékeny információt az integrált vállalat energiafejlesztési vagy ellátási részlegével” (uo. 10. o.). Ezért a már megvalósított jogi szétválasztást a tulajdonosival kell folytatni annak érdekében, hogy a rendszerirányító valamennyi felhasználó érdekét figyelembe tudja venni működése során, így biztosítható legyen

számukra a választás szabadsága. A tulajdonosi szétválasztás – esetünkben – a vertikálisan integrált vállalattól való függetlenedést jelenti. A függetlenedéssel a rendszerirányítót nem befolyásolják a villamos energia termelésével, átvitelével, szolgáltatásával kapcsolatos érdekek. A várható kedvező hatások sokfélék lehetnek: javulnak a megkülönböztetésmentes hozzáférés feltételei, az átláthatóbb érdekviszonyok beruházásösztönző hatása érvényesülhet, kedvezőbbé válnak a különböző országok nagykereskedői közti együttműködések feltételei, a szabályozást is egyszerűsíti az, hogy nem egy integrált vállalaton belül kell a megkülönböztetésmentesség feltételeit biztosítani (uo. 11–12. o.).

A Bizottság 2007 szeptemberében egy harmadik energetikai javaslatcsomagot fogadott el. (*EU Press...* [2007], *Európai Bizottság* [2007b], [2007c], [2007d]).⁶ Ennek egyik eleme az, hogy – a preferált, a tulajdonosi szétválasztást megvalósító modell alkalmazása mellett – egy másik megoldási lehetőség is elfogadható. E szerint a rendszerirányító a *független átvitelrendszer-üzemeltető* (*Independent System Operator – ISO*) modellje szerint is működhet (*Energising Europe* [2007], *Európai Bizottság* [2007b]). Ez a modell továbbra is lehetővé teszi a vertikálisan integrált vállalatnak, hogy tulajdonosa maradjon a hálózatnak. Ennek azonban az a feltétele, hogy a hálózati vagyont egy teljesen független vállalkozásnak kell működtetnie, és a rendszerüzemeltető csakis az üzemeltetésért és az áramszállításért lehet felelős. (A Mavir Rt. az MVM-be történt 2006. évi beolvasztása előtt e modell alapján működött. Ha a Bizottság javaslata életbe lép, az a hazai rendszerirányítási modell átalakításának a kérdését is napirendre tűzi majd.)

A hazai villamosenergia-szektor legnagyobb vállalatát, az MVM-et is érintette a Bizottságnak az esetleges piaci erőfölénnyel való visszaélések feltárására indított vizsgálata, amelyre 2006 májusában párhuzamosan került sor több, más országokban működő cégekkel együtt.⁷ A vizsgálatot megelőző feltételezések szerint az MVM Rt. mindegyik fő tevékenységi körében megsérthette az EU versenyszabályait. A Bizottság helyszíni vizsgálatot elrendelő határozata szerint a következő területeken fordulhatott elő a versenyszabályok megsértése. Az első a villamosenergia-termelő kapacitások lekötésével függhet össze: az MVM erőművi kapacitások tulajdonosaként, valamint a hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások révén a hazai áramkínálat nagyobb és olcsóbb határkölségű hányadát ellenőrzi.

⁶ A javaslatcsomag villamosenergia-szektorra érintő elemei a következők:

- Rendelet a nemzeti energiapiaci szabályozó hatóságok együttműködését elősegítő európai uniós ügynökség létrehozásáról,
- Irányelv a villamosenergia-piacot jelenleg szabályozó 2003/54/EK-irányelv módosításáról és kiegészítéséről,
- Rendelet a villamos energia határokon keresztül történő kereskedelme esetén alkalmazandó hálózati hozzáférési feltételekről szóló 1228/2003/EK-rendelet módosításáról.

⁷ Az ügy száma: COMP/B-1-39318. Az EU Bizottság vizsgálatot elrendelő határozatának száma: B(2006)1923.

Ehhez járult hozzá az is, hogy az MVM-et és partnereit a hosszú távú megállapodások újratárgyalására kötelező rendelkezés nem járt eredménnyel.

A második terület a szintén hosszú távú szerződésekkel bonyolított, a hazai árnál olcsóbb szlovák és ukrán áramimport felének az ellenőrzése, ami a versenytársak számára ezt a beszerzési forrást csak korlátozottan teszi hozzáférhetővé.

A harmadik kérdéskör az MVM tulajdonosi körébe tartozó rendszerirányító működésével függött össze, amely a versenytársak által használt átviteli rendszer tulajdonosa és működtetője. Ez a helyzet a szétválasztásra vonatkozó kötelezettségek figyelmen kívül hagyása következtében módot teremt a piaci erőfölény érvényesítésére.

A vizsgálat az MVM nagy- és kiskereskedelmi piaci pozícióira is vonatkozott. Piaci helyzetének olyan jellemzői indokolják ezt, mint az, hogy a háztartási és nem háztartási közüzemi szolgáltatással az összes hazai igény mintegy kétharmadát fedezte. Emellett a szabadpiacon is értékesített, valamint a szabadpiac számára szervezett áramértékesítési aukciókra bocsátott árammennyiséget is meghatározta. Ezek együtt – a Bizottság szerint – nagyon erős piaci pozíciót valószínűsítenek (*GKM [2007a]*).⁸

A versenytársak kiszorítása lehetséges eseteinek feltárására irányuló vizsgálat eredményei, az ezek nyomán esetleg meghozott EU-határozatok – a tanulmány írásakor – nem ismertek. De a 2007-es év fejleményei mindenesetre azt mutatják, hogy a legújabb EU-irányelvek adaptálása céljából a villamosenergia-szektor működését egy újabb törvényi szabályozás határozhatja meg. Emellett a hosszú távú megállapodásokkal kapcsolatban is részleges, jelenleg pontosan nem megítélhető hatókörű és mélységű változásokra is sor került.

A Bizottság 2005-ben más ügyben is indított már vizsgálatot az MVM-mel kapcsolatban, mégpedig arra vonatkozóan, hogy a hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások nem tartalmazzak-e az erőművek számára nyújtott tiltott állami támogatásokat. Az EU vizsgálatot elindító értékelése szerint a hosszú távú megállapodások „... a befektetések kockázat nélküli megtérülését biztosítják az erőművek számára. Lefedik a magyar energiatermelési piac mintegy 80 százalékát, meglehetősen kis teret hagyva ezzel az új piaci belépők számára. A Bizottságnak kételyei vannak arra vonatkozóan, hogy összeegyeztethetők-e a hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások az EK-alapszerződés állami támo-

⁸ Az Európai Unió Bizottságának a villamosenergia-piaccal kapcsolatos vizsgálatai a következők voltak:

- C 41/2005 (ex NN49/2005) sz. vizsgálat tárgya az MVM Rt. által megkötött hosszú távú villamosenergia-vásárlási megállapodások vélelmezhető tiltott állami támogatás tartalma, illetve a szerződések összeegyeztethetősége a belső piac előírásaival.
- COMP/B-1/2287. sz. vizsgálat tárgya a Római Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok vélelmezett megsértése.
- Az irányelv hazai jogrendbe történő átültetésével kapcsolatban kötelezettségzegési eljárás keretében megszületett 2006/2287. sz. hivatalos felszólítás, amely szerint a villamos energiára vonatkozó magyar hatályos jogszabályok több tekintetben nem felelnek meg az irányelv követelményeinek.

gatásokra vonatkozó szabályaival, amelyek előírják a tagállamok számára, hogy nem nyújthatnak olyan támogatást, amely az Európai Unió közös piacán torzítja a versenyt, illetve annak torzításával fenyeget.” (EU Press... [2005].)

A 2007. ÉVI VILLAMOSENERGIA-TÖRVÉNY

A 2007-ben elfogadott legújabb (2007. évi LXXXVI.) villamosenergia-törvény az EU évek óta hatályos (2003/54/EK és 1228/54/EK) irányelveihez igazította a hazai szabályozást. A törvény célja a teljes körű liberalizáció létrehozása volt, ami a közüzemi és szabadpiaci kettős árampiaci modell megszüntetését jelenti. E szerint a közüzemi ellátás helyét is a tiszta versenypiaci modell veszi át. A törvény ugyanakkor a versenynek kitétté váló kiskifogyasztók védelmének szabályozási-intézményi feltételeit is létrehozta. A törvény a kiskifogyasztók (a háztartások és egy alacsony felhasználási limit alatti vállalkozások) számára bevezette az *egyetemes szolgáltatás*⁹ ellátási módját. E felhasználói kör piaci kiszolgáltatottságának kezelésére két további – *végző menedékes*, valamint *védendő fogyasztó* – szabályozási megoldást vezetett be: az előbbieket szolgáltatójuk gazdasági ellehetetlenülése esetén sem maradhatnak ellátás nélkül; az utóbbiak a szociálisan rászoruló és fogyatékkal élők, akiknek kedvezmények folyósíthatók.

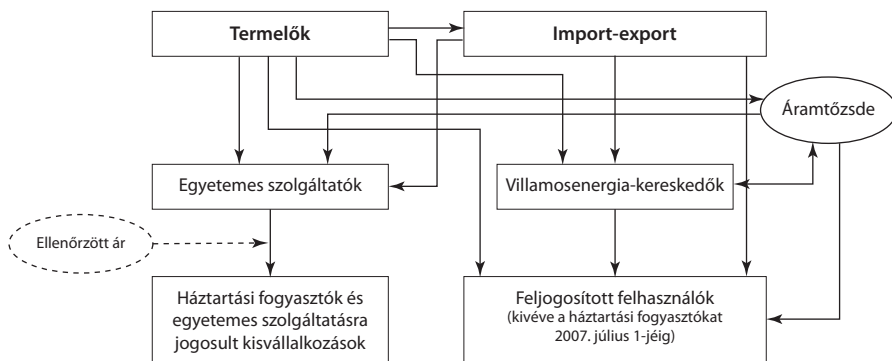
A legfontosabb változások 2008 januárjától a közüzemi szolgáltatásokat korábban igénybe vevő felhasználókat érintik. A közüzemi ellátás megszüntetésével azok a háztartások, amelyek nem élnek a szolgáltatóválasztás jogával, az egyetemes szolgáltatótól vehetnek villamos energiát. Az egyetemes szolgáltatók az induláskor a területi áramszolgáltatók lesznek, amelyeknek el kell látniuk a szabadpiaci kínálatot nem választó fogyasztókat. Később (2010-től) az áramszolgáltatók egymás területein is kínálhatnak egyetemes szolgáltatást, és a kereskedőknek is módjuk lesz belépni erre a piacra. (De arra már 2008-tól lehetőség nyílik, hogy egy áramszolgáltató területén más áramszolgáltató vagy kereskedő megjelenjen a háztartások számára kínált áram szabadpiacán.) Mivel megszűnik az árambeszerzés előírt útvonala is, az egyetemes szolgáltatóknak sem kell feltétlenül az MVM Rt.-től vásárolnia. Erre azonban a gyakorlatban egyelőre aligha kerül gyakran sor, hiszen az MVM és az erőművek közti hosszú távú megállapodások (némi változással, amiről lesz még szó) továbbra is hatályosak. Az MVM e forrásból biztosítja az ellátást az egyetemes szolgáltatók számára, amelyeknek így nem kell a szabadpiaci beszerzés felé fordulni.

⁹ „*Egyetemes szolgáltatás*: a villamosenergia-kereskedelem körébe tartozó sajátos villamosenergia-értékesítési mód, amely az ország területén bárhol, meghatározott minőségben a jogosult felhasználó számára méltányos, összehasonlítható, átlátható ár ellenében igénybe vehető.” (Lásd 2007. évi LXXXVI. törvény 3. § 7.)

Az egyetemes szolgáltatást igénybe vevők számára az árak alakításában több hatósági jogosítvány marad meg, mint a szabadpiaci vásárlás esetén. Mindkét esetben közös lesz az, hogy a rendszer- és hálózathasználati díjak a hatósági ármegállapítás körébe tartoznak a továbbiakban is. A szabadpiaci árakkal kapcsolatban ezen túl nem lesz *előzetes* hatósági ármegállapítási jogosultság sem a nagy-, sem a közepes, sem a kis- (háztartási) fogyasztók csoportjának esetében. Az egyetemes szolgáltatásban alkalmazott áraknak a törvény szerint méltányosoknak, könnyen és tisztán összehasonlíthatóknak, átláthatóknak kell lenniük. (Lásd a 2007. évi LXXXVI. törvény 143. §!) Ennek érdekében az egyetemes szolgáltató az árambeszerzési költségeit a MEH által javasolt és a gazdasági miniszter által jóváhagyott kereskedelmi árréssel növelheti meg. (Az erre vonatkozó részletes szabályozás 2007. októberéig nem jelent meg.) A korábbi gyakorlattal szemben az ármegállapítást így már a vállalkozások, és nem a hatóság kezdeményezi, amelynek a jogköre az alkalmazott kereskedelmi árrés meghatározására szűkül.¹⁰

Mint említettük, az egyetemes szolgáltatást igénybe vevő fogyasztókat védi a villamosenergia-törvény két új eleme, a *végző menedékes*, valamint a *védendő fogyasztó* kategóriáinak megalkotásával. A védendő fogyasztó kategóriájába tartozó szociálisan rászoruló és fogyatékkal élők számára a törvény lehetővé teszi szociálpolitikai szempontok alapján kedvezmények folyósítását. A másik elem a végző menedékes hatósági kijelölésének lehetősége. E szerint az egyetemes szolgáltatás igénybevételére jogosult fogyasztók szolgáltatójuk gazdasági ellehetetlenülése esetén sem maradhatnak ellátás nélkül, hanem átkerülnek – hatósági eljárás nyomán – más szolgáltatóhoz, kereskedőhöz (*GKM [2007a]*, *GKM [2007b]*).

A versenypiac szereplőinek új, átalakult kapcsolati rendszerét mutatja be a 7. ábra. Meg kell azonban jegyezni, hogy az ábra nem az aktuális, a 2008-tól ténylegesen felálló

Forrás: Kóka [2007].

7. ÁBRA • A versenypiaci modell

¹⁰ Ezzel megszűnt az erőművi áramárak 2006-ban újra bevezetett hatósági ármegállapítása is.

kapcsolati hálózatot mutatja, hanem az „ideálisnak” tartott struktúrát. Az ábra nem tünteti fel ugyanis azt, hogy a hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások fennmaradása az MVM – mint az erőművek legnagyobb volumenű vevője – számára továbbra is speciális, középponti helyzetet biztosít. (Az ábrában az szerepel, hogy a háztartási fogyasztók 2007. július 1. után már kereskedőktől is vásárolhatnak, erre azonban ténylegesen 2008-tól nyílik lehetőségük.)

Az új villamosenergia-törvény nem foglalkozik a villamos energia kínálati oldalának újraszabályozásával. Az MVM nagykereskedelmi piacon betöltött – a hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodásokon és a hosszú távú importszerződéseken alapuló – domináns pozíciója a kínálati oldali versenyt korlátozza. A hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások miatt a termelők kínálatának túlnyomó része nem jelenik meg egymással versenyző ajánlatokként, hanem az áram az MVM-en mint domináns helyzetű nagykereskedőn keresztül juthat el a piacra. Bár a törvény meghatározta a nagykereskedelmi piacra való belépés feltételeit, a piac kiépülése összefügg az elérhető villamosenergia-kínálat nagyságával, ami egyelőre korlátot szab az újabb szereplők megjelenésének, térnyerésének. Az MVM Zrt. nagykereskedelmi piaci túlsúlya emellett még különös figyelmet érdemel azért is, mert olyan általános piaci feltételek mellett érvényesül, amelyeket különféle elemzések és nyilatkozatok úgy ítélnek meg, hogy az (importból származó) olcsó áramkínálat szűkülésével, ezért áremelkedéssel kell számolni. (Marnitz [2007a], *Visszafogott...* [2007]) Az MVM meghatározó súlya így egy emelkedő árszintű piacon érvényesül, és határt szab annak, hogy erősödjön a verseny intenzitása.

A közüzemi ellátási modell felszámolásával az MVM szerepe mégsem marad teljesen változatlan, befolyásának színtere módosulhat. A szabadpiaci áramkínálat mennyiségének kulcsszerepe erősödhet az árak alakításában. A hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások keretében megvett áramnak az egyetemes szolgáltatók által fel nem használt részét az MVM Zrt. szabadpiaci aukciókon értékesíti. Az első – 2007. októberi – árverésen minden korábban piacra vitt mennyiségnél többet, 9 ezer gigawattórányi villamos energiát kínált eladásra, ami a teljes magyar árampiac mintegy 22 százalékát tette ki. Az MVM a licit lebonyolítási szabályainak megállapításával a szabadpiaci áralakulást, az áremelkedés mértékét is befolyása alatt tudta tartani. Ez a MEH [2007d] számítása szerint a jelenlegi közüzemi nagykereskedelmi átlagárhoz képest közel 24 százalékos növekedést jelent.¹¹

Az MVM helyzetét a hosszú távú kapacitáslekötési és energiavásárlási megállapodások sorsa is alakítani fogja. A megállapodásokról azonban nem egységesen, törvényi szabályozás keretében született döntés, mert a törvény nem foglalkozott ezekkel. Az MVM – a Miniszterelnöki Hivatal által koordinált – kétoldalú tárgya-

¹¹ Az áramárverés, az áralakulás részletes mértékei a tanulmány megírásakor nem álltak rendelkezésre. Az árverésen értékesített áram mennyiségéről és a kialakult árakról lásd: MEH [2007d].

lások keretében, egyenként kezdeményezte az újratárgyalást az erőművekkel. Eddig két erőművel (a Paksi Atomerőművel és a Mátrai Erőművel) jött létre új szerződés – a sajtóbeszámolókat szerint (*Marnitz [2007b], Két hosszú távú... [2007]*).¹² A szerződések – e források szerint – az eddiginél rövidebb, ötéves távra szólnak, és „európai tőzsdei mintákat követő” árképzési konstrukciókat alkalmaznak. Két kisebb erőművel folynak még a tárgyalások, de két nagy erőmű (a Tiszai és a Duna-menti) a régi szerződést kívánja fenntartani.

Ez utóbbi megállapodások sorsával összefüggő bizonytalanságon túl sem lehet képet kapni egyelőre arról, hogy a sikeres újratárgyalások nyomán hogyan alakulnak az árampiac működési feltételei. De további változásokra mindenképpen sor kerül, hiszen egyrészt új piaci szervezet, az áramtőzsde felállításának előkészületei zajlanak. A Mavir társaságot (HUPX Magyar Szervezett Villamosenergia-piac Zrt.) hozott létre 2007-ben az áramtőzsde megindításának előkészítésére. (*Mavir [2007]*) Másrészt megnyílt a lehetőség az MVM Zrt. részleges privatizációjára is. A 2007. évi CVI. törvény az állami vagyronról az MVM Zrt. esetében a tartós állami tulajdon arányát 75 százalék + 1 szavazatban határozta meg, az e feletti részt – később meghatározandó stratégia és eljárás keretében – értékesíteni lehet.

NYITVA MARADT KÉRDÉS

A hazai villamosenergia-piacon gyors és a működés lényeges elemeit érintő változások zajlanak le 2007–2008 fordulóján. A megszűnésre ítélt kettős modell gyengeségei közismertté váltak, az EU újabb árampiaci irányelvei pedig köteleznek az újabb szabályozás kialakítására. Az új működési modell egyelőre sok kérdést nyitva hagy, hiszen az áram szabadpiacának piactorzító strukturális örökséggel – egy domináns vállalat túlsúlyával jellemezhető feltételek között – kell létrejönnie. A villamos energia szabadpiacának létrehozása, hatókörének kiterjesztése önmagában is szabályozási, intézményi, érdekeltségi, felügyeleti problémák sokaságával jár együtt, amelyek az induláskor hozzájárulnak a kilátások megítélésének bizonytalanságához. Ezt a piaci struktúra örökölt torzulása tovább erősíti. A következő időszakokban kaphatunk világosabb képet arról, hogy az árampiac kialakulásának fejleményeit ez a sajátos helyzet milyen irányban fogja befolyásolni.

¹² Az EU versenyhatósága által még el nem fogadott szerződések részleteit nem hozták nyilvánosságra.

IRODALOM

1994. évi XLVIII. törvény a villamos energia termeléséről, szállításáról és szolgáltatásáról.
2001. évi CX. törvény a villamos energiáról.
2005. évi LXXIX. törvény a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvény módosításáról.
2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról.
- EC [2007a]: Fact sheets by country. Internal energy market. Directorate-General for Energy and Transport. European Commission http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/country/hu/market_hu_hu.pdf.
- EC [2007b]: Prospects for the internal gas and electricity market. Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document. Accompanying document to the communication from the Commission to the Council and the European Parliament. [COM(2006) 841 final]. Brussels, SEC(2006) 1709/2. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0841en01.pdf.
- EU Press... [2005]: Állami támogatás: A Bizottság hivatalos vizsgálatot indít a magyarországi hosszú távú energiavásárlási megállapodások ügyében. EU Press releases, IP/05/1407. Brüsszel, november 10.
- EU Press... [2007]: Energiával tölteni fel Európát: valódi piac biztonságos energiaellátással. EU Press releases, IP/07/1361. Brüsszel, szeptember 19. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1361&format=html&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2007a]: A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a földgáz és a villamos energia belső piacának jövőbeni lehetőségeiről. Brüsszel, 10.1.2007 COM(2006) 841 végleges. [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0841_/com_com\(2006\)0841_hu.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0841_/com_com(2006)0841_hu.pdf).
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2007b]: Javaslat. Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete a villamos energia határokon keresztül történő kereskedelme esetén alkalmazandó hálózati hozzáférési feltételekről szóló 1228/2003/EK rendelet módosításáról. (Előterjesztő: a Bizottság). [SEC(2007) 1179] [SEC(2007) 1180], Brüsszel, 19.9.2007 COM(2007), 531 végleges, 2007/0198 (COD).
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2007c]: Javaslat. Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 2003/54/EK irányelv módosításáról. (Előterjesztő: a Bizottság). [SEC(2007) 1179] [SEC(2007) 1180] Brüsszel, 19.9.2007 COM(2007) 528 végleges, 2007/0195 (COD).
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2007d]: Javaslat. Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az Energiaszabályozói Együttműködési Ügynökség létrehozásáról. (Előterjesztő: a Bizottság). [SEC(2007) 1179] [SEC(2007) 1180], COM(2007) 530 végleges, 2007/0197 (COD)
- EP [2003]: Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. (2003. június 26.) Hivatalos Lap, L 176, 15/07/2003. pp. 0037–0056.
- GKM [2007a]: Előterjesztés a Kormány részére a villamos energiáról szóló törvénytervezetről. Munkaanyag. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest, április.
- GKM [2007b]: Előterjesztés a Kormány részére a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló kormányrendeletéről. Munkaanyag. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest, szeptember.

- GVH [2006]: A Gazdasági Versenyhivatal jelentése a magyar villamosenergia-piacon lefolytatott ágazati vizsgálatról. GVH, Budapest, 2006. május 15.
- HEO [2006]: Annual Report 2005 to the European Commission. Hungarian Energy Office, Budapest, July. <http://europa.eu/rapid/pressreleasesaction.do?reference=ip/05/1407&format=html&aged=1&language=en&guiLanguage=en>.
- KÓKA JÁNOS [2007]: „...a villamosenergia-piac megnyitása elsősorban versenyképességi kérdés.” A kormány elfogadta a villamosenergia-törvény tervezetét. Villamosenergia-piacnyitás 2007, prezentáció, Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, május 16. <http://www.gkm.gov.hu/feladataink/energetika/vet.html>.
- KOPINT-TÁRKI [2007]: A magyar villamosenergia-ipar hosszú távú fejlődési irányzatai. Kopint-Tárki Konjunktúrakutatási Intézet, május.
- KSH [2007]: Stadat-táblák. Idősoros éves adatok. Villamosenergia-mérleg (1990–2006). http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/tabl3_08_02i.html.
- MARNITZ ISTVÁN [2007a]: Már az áramárverés előtt nagy a feszültség. Népszabadság, október 20.
- MARNITZ ISTVÁN [2007b]: Újraserződik az MVM és a Mátrai Erőmű. Népszabadság, október 10.
- MAVIR [2004]: Az árampiacról. <http://www.mavir.hu/>
- MAVIR [2007]: Magyar Szervezett Villamosenergia-piac (HUPX). Összefoglaló. október 5.
- MEH [2005]: A Magyar Energia Hivatal 2004. évi jelentése az Európai Bizottság részére. Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, július.
- MEH [2006]: Javaslat az új villamosenergia-piaci működési modell kialakítására. (A szakmai konzultációt követő 2. sz. változat). Magyar Energia Hivatal, március 23. http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200603/microsoftwordmodell_2szvlt_honlapra.pdf.
- MEH [2007a]: Adatok, statisztikák. A villamosenergia-kereskedők adatai engedélyesként. www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=223.
- MEH [2007b]: A villamosenergia-társaságok 2006. évi adatai. www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=223.
- MEH [2007c]: Az energiapiac működésének főbb tapasztalatai. Magyar Energia Hivatal. <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=108>
- MEH [2007d]: Közlemény az MVM VK Zrt. által 2007. október 25-én lebonyolított villamosenergia-árverésről és annak a fogyasztói árakra gyakorolt hatásáról. Magyar Energia Hivatal, október 30.
- ENERGISING EUROPE [2007]: Energising Europe: A real market with secure supply. MEMO/07/361, Brussels, 19 September. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/361&format=html&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
- MVM [2007]: A magyar villamosenergia-rendszer 2006. évi statisztikai adatai. Magyar Villamos Művek Zrt., Budapest.
- VISSZAFOGOTT... [2007]: Visszafogott áramverseny. Népszabadság, május 25.
- KÉT HOSSZÚ TÁVÚ... [2007]: Két hosszú távú áramvásárlási megállapodást felbontottak. Világgazdaság, október 18.